DOI:10.26104/NNTIK.2019.45

НАУКА, НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ КЫРГЫЗСТАНА, № 6, 2021

Жусупбаев К.К., Мурзаканов М.А., Ташмаматов А.А.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БАЖЫ ОРГАНДАРЫНЫН КЫЗМАТ АДАМДАРЫНЫН УКУКТУК ЧЕКТӨӨЛӨРҮ ЖӨНҮНДӨ

Жусупбаев К.К., Мурзаканов М.А., Ташмаматов А.А.

О ПРАВООГРАНИЧЕНИЯХ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

K.K. Zhusupbaev, M.A. Murzakanov, A.A. Tashmamatov

ABOUT LEGAL RESTRICTIONS OF CUSTOMS OFFICIALS OF THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 342.98

Макалада Кыргыз Республикасынын бажы органдарынын кызмат адамдарынын укуктук чектөөлөрүнүн түшүнүгү, мазмуну, маселелери жана классификациясы каралган. Укук чектөөлөрдүн түшүнүгү талдалып, ар түрдүү көз караштагы ойлор каралган. Адабияттарды жана ченемдик укуктук актыларды талдоонун негизинде бажы органдарынын укуктук чектөөлөрүнүн түшүнүгүнө аныктама берүүгө аракет жасалган. Укутук чектөөлөр менен милдеттердин окшоштугу жана айырмачылыгы изилденген. Укуктук чектөөлөрдүн аткарылышы милдет жана укуктук мажбурлоо сыяктуу юридикалык каражаттар менен камсыздалгандыгы айтылган. Укуктук чектөөлөр эки элементтен: тыюу салуу жана чектөөдөн турат деген авторлордун ойлору колдоого алынган. Укуктук чектөөлөрдүн ар түрдүү критерийлердин негизинде түрлөргө бөлүнүшү каралган. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын негизинде бажы органдарынын конкреттүү укуктук чектөөлөрү көрсөтүлгөн. Укуктук чектөөлөрдүн максаты жана мааниси кеңири чагылдырылган.

Негизги сөздөр: *бажы органдары, укуктук чектөөлөр, тыюу салуулар, чектөөлөр, кызмат адамы, мыйзамдар.*

В данной статье рассмотрено понятие, содержание, задачи и классификация правоограничений должностных лиц в таможенных органах Кыргызской Республики. Анализировано понятие правоограничения с точки зрения различных авторов. На основе глубокого анализа литуратуру и нормативных правовых актов предпринимается попытка дать определение понятия правоограничений должностных лиц таможенных органов Кыргызской Республики. Исследовано сходство и различие правоограничения и обязанности. Сказано, что выполнение правоограничений осуществляется посредством такими юридическими средствами как обязанность и юридическое принуждение. Придерживается мнение авторов, которые считают, что правоограничение состоит из двух элементов: запрет и ограничение. Рассмотрен деление на виды правоограничений в зависимотси от различных критерий. Подробно описываются цели и значения правоограничений.

Ключевые слова: *таможенные органы, правоограничения, запреты, ограничение, должностные лица, законодательства.*

In the given article the concept, contents, objectives and classification of the right restrictions of the customs authorities' employees of the KR were considered. The concept of legal restriction is analyzed from the point of view of various authors. Based on deep analyses of the literature and regulatory legal acts the attempt to give definition of the right restrictions concept of the customs authorities' employees of the KR was undertaken. The similarities and differences between legal restrictions and obligations to be researched. It is said that the implementation of legal restrictions is carried out through such legal means as duty and legal coercion. The opinion of the authors, who believe that legal restriction consists of two elements: prohibition and restriction is adhered. The division into types of legal restrictions depending on various criteria is considered. The purposes and meanings of legal restrictions are described in detail.

Key words: *customs authorities, legal restrictions, prohibitions, restrictions, officials, legislation.*

Илимий адабияттарда мамлекеттик кызматты уюштуруу жана иштөө механизминде мамлекеттик аппараттын кызматкерлеринин жүрүм-турумун мыйзамдуу жол менен түрткү берүү максатында иштелип чыккан укуктук стимулдар жана чектөөлөр өзгөчө орунду ээлейт деп белгиленет [4; 117]. Укуктук чектөө, кызмат адамынын укуктук статусунун элементтеринин бири болуп, Кыргыз Республикасынын бажы органдарында мамлекеттик кызматта белгилүү бир ролду ойнойт, анын маңызы жарандык кызыкчылыктарды коргой турган механизмди түзүү болуп саналат жана мүмкүн болгон кызмат ордун кыянаттык менен колдонуудан чектейт. Укуктук чектөөлөрдүн негизги максаты - мамлекеттик кызматтын натыйжалуу иштешин камсыз кылуу, мамлекеттик кызматкерлердин ыйгарым укуктарын кыянаттык менен пайдаланылышына укуктук тоскоолдуктарды орнотуу, кызматтык ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруунун көзкарандысыздыгы үчүн шарттарды түзүү жана кызматкерлердин укуктары менен эркиндиктерин жүзөгө ашыруу Кыргыз Республикасынын Конституциясында белгиленген [5; 105]. Укуктук чектөөлөрдүн аткарылышы милдет жана укуктук мажбурлоо сыяктуу юридикалык каражаттар менен камсыздалат.

Чектөөлөр дагы милдеттенмелер деген пикир бар [3; 176]. Ошол эле учурда, чектөө белгилүү бир иш-чараларга тыюу салууну билдирет, алар, эреже катарында, аракетсиздик түрдө жүзөгө ашырылат [3;

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45

176]. Милдеттер менен чектөөлөрдүн ортосунда айырмачылык бар, ал кызматкерлердин укуктарын чектебей, тескерисинче, аларга туура жүрүм-турум эрежелерин таңуулап, ыйгарым укуктардын аткарылышын камсыз кылат деген ой туулат. Чектөөлөр бир абалда болууга же иш-аракеттерди жасоого тыюу салат. Чектөөнүн негизги максаты - мамлекеттик кызматтын ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу. Жоопкерчиликтер жана чектөөлөр төмөнкүдөй жол менен байланышкан: милдеттер чектөөлөрдү жүзөгө ашыруунун механизмдеринин бири болуп саналат.

Адабияттарда бажы кызматкерлерине карата укуктук чектөөлөр деп бажы органдарынын кызматкеринин макамына ылайык келгенбеген аракеттерди же абалды жүзөгө ашырууга мыйзам тарабынан белгиленген тыюу салуулар түшүнүлөт [6; 131]. Бажы органдарындагы мамлекеттик кызмат жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында укуктук чектөөлөр түшүнүгүнүн так аныктамасы жок. Бирок, "Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарында кызмат өтөө жөнүндө" мыйзамынын 8-беренесинин негизинде [2] укуктук чектөөлөр чектөөлөрдөн жана тыюу салуулардан турушу мүмкүн деп айта алабыз. Бажы органдарындагы мамлекеттик кызмат жөнүндө мыйзамдар бажы органдарынын кызматкерлеринин макамын аныктоо менен чектөөлөрдү киргизет, анын укуктук мүнөзү укуктарга, тактап айтканда, кызмат адамы бажы органдарында кызмат өтөп жүргөндө ээ болбогон укуктарга байланыштуу. Мыйзамда белгиленген чектөөлөр бажы органдарында мамлекеттик кызмат өтөөдө да, бажы органдарында мамлекеттик кызматка кирүүдө дагы, б.а. расмий кызматкер боло элек жаранга да тийиштүү. Бажы органдарындагы мамлекеттик кызматка кирүүчүлөргү жана бажы органдарынын кызматкерлерине карата коюлган чектөөлөрдөн айырмаланып, бажы органдарындагы мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу тыюу салуу кызмат адамдарына гана багытталган. Тыюулар мамлекеттик кызматкерлердин иш-аракеттери коомго жана мамлекетке кызмат кылуунун принциптерине жана мазмунуна толук шайкеш келиши үчүн каралган.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 2-бөлүмүнө ылайык адамдын укуктары менен эркиндиктерин чектөө [1] башкалардын эркиндиктерин жана укуктарын, коомдук коопсуздукту жана тартипти, аймактык бүтүндүктү жана конституциялык түзүлүштү коргоо максатында гана жол берилет. Мындай чектөөлөр аскердик же башка мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен киргизилиши мүмкүн. Чектөөлөр коюлган максаттарга шайкеш болушу керек. Ошентип, бажы органдарындагы мамлекеттик кызматка байланыштуу болгон чектөөлөр мыйзамдуу, б.а. алар конституциялык түзүлүштү, жарандын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо үчүн максатка ылайык жана зарыл. Бирок, чектөөлөрдүн конкреттүү мааниси жана көлөмү мамлекет менен кызматкердин ортосундагы өзгөчө байланыштарды, тактап айтканда, кызматтык жана берилгендик боюнча коомдук укук мамилелерин эске алуу менен чечмелениши мүмкүн. Ушундай функционалдык байланыштардын алкагында бажы органынын кызмат адамы жөн гана иштебейт жана белгилүү бир милдеттерди чечпейт. Ал өз функцияларын мамлекетке, элге жана коомго берилгендиктин шартында аткарат, ал жалпысынан алганда конституция, конституциялык түзүлүш берилгендик милдетин аткарат. Бажы органдарынын кызматкерлери үчүн укуктук чектөөлөрдүн негизги милдеттери:

1) кызмат абалынан кыянаттык менен пайдаланууга тоскоолдуктарды орнотуу;

2) кызмат ишмердүүлүгүнүн басым топторунан көз карандысыздыгы үчүн шарттарды түзүү;

3) бажы органдарынын кызмат адамдарынын өз укуктарын жүзөгө ашырышына кепилдик берет;

4) натыйжалуу аткарууну камсыз кылуу.

5) бажы кызматкерлеринин ишке жөндөмдү жана кынтыксыз системасын түзүү.

Жогорудагы мүнөздөмөлөрдүн негизинде бажы органдарынын кызматкерлерине карата укуктук чектөөлөрдүн аныктамасын иштеп чыгууга аракет кылабыз. Бажы органдарынын кызматкерлерине карата чектөөлөр – бул белгилүү бир жагдайларда бажы органдарында кызмат ордун ээлөөнүн жана бажы органынын кызмат адамынын макамына дал келбеген аракеттерди же абалда болушун мүмкүн эместигин көрсөткөн, мыйзамда белгиленген чектөөлөр жана тыюу салуулар катары аныкталышы мүмкүн.

КРдин бажы органдарынын кызматкерлерине карата укуктук чектөөлөр алар кызматка кирип жаткан учурда же кызмат өтөп жаткан учурда колдонулушу мүмүкүн. Кызматка кирип жатканда төмөндөгүдөй укуктук чектөөлөр колдонулат:

1) соттун мыйзамдуу күчүнө кирген чечими боюнча аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмдүүлүгү чектелген деп таанылса же наркологиялык же психоневрологиялык диспансерде каттоодо турса;

2) жазыктык кылмыш үчүн соттуулугу бар болсо же мурда соттолгон болсо, ал жоюлгандыгына же алып салынганына карабастан, же болбосо жорук жасагандыгы үчүн соттолсо;

3) реабилитацияланууучуга тиешеси бар жагдайлар боюнча токтотулган учурларды кошпогондо,

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45

Кыргыз Республикасынын жазыктык-процесстик мыйзамдарында белгиленген тартипте ага карата жазыктык куугунтоо токтотулса;

4) ээлеп турган кызмат орду боюнча кызматтык милдеттерин аткаруусу мамлекеттик сырды жана мыйзам менен корголуучу башка сырларды түзгөн маалыматтарды пайдалануу менен байланышкан учурда мындай маалыматтарга жеткиликтүүлүктү тариздөө жол-жобосунан өтүүдөн баш тартса;

5) компетенттүү органдар тарабынан ага мамлекеттик сырды жана мыйзам менен корголуучу башка сырларды түзүүчү маалыматтарга жеткиликтүүлүк берүүдөн баш тартса, мында кызматкер мындай маалыматтарды пайдаланууга байланышпаган кызмат орундарында кызмат өтөөдөн баш тартса;

6) контрактка кол коюудан же ушул Мыйзамда белгиленген чектөөлөрдү өзүнө кабыл алуудан баш тартса;

7) саламаттыгынын абалы, анын ичинде психофизиологиялык абалы белгиленген талаптарга туура келбесе [2].

“Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарында кызмат өтөө” мыйзамынын 8-беренеси боюнча төмөнкүдөй чектөөлөр аныкталган:

1) кызматтык абалын жеке кызыкчылыктары үчүн пайдаланууга;

2) кызматтык милдеттерин аткарууга байланыштуу жеке жана юридикалык жактардын кызматтарын жеке максаттарда пайдаланууга;

3) кызматтык абалынан пайдаланган юридикалык жана жеке жактарга кызматтык милдеттеринде каралбаган ар кандай жардамдарды көрсөтүүгө жана бул үчүн сыйакыны кандай гана болбосун алууга;

4) мамлекеттик мүлктү, финансылык ресурстарды жана расмий маалыматтарды кызматтык эмес максаттарда пайдаланууга;

5) эксперттик, илимий, окутуучулук, дене тарбия жана спорт же чыгармачыл иш-аракеттерди кошпогондо, ишкердик иш менен алектенүүгө, ар кандай акы төлөнбөгөн толук эмес жумуштарды аткарууга;

6) ыкчам издөө ишин жөнгө салуу чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген учурларды кошпогондо, чарбалык субъекттерди башкарууга өз алдынча же өкүлү аркылуу катышууга;

7) баалуу кагаздарды, акцияларды жана чет өлкөлүк компаниялардын жана шериктештиктердин уставдык капиталындагы үлүштөрдү сатып алууга;

8) Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталбаган банктарда банк эсептерин ачуу;

9) укук коргоо органдарында кызмат өтөөнү КР Жогорку Кеңешинин же жергиликтүү кеңештин депутатынын милдеттери менен айкалыштырат;

10) өзү кызмат өтөп жаткан укук коргоо органында үчүнчү жактардын өкүлү же адвокаты болууга;

1) саясий же диний мүнөздөгү максаттарды көздөгөн саясий партиялардын же коомдук бирикмелердин мүчөсү болууга, алардын кызмат абалын алардын кызыкчылыгында пайдаланууга жана аларды колдоо үчүн иш-аракет кылууга;

12) мамлекеттик органдардын нормалдуу иштешине жана алардын кызматкерлеринин кызматтык милдеттерин аткаруусуна тоскоолдук кылган иш-чараларды, анын ичинде иш таштоолорду, митингдерди жана тынч чогулуштарга жарандык укуктарды билдирүүнүн башка түрлөрүн уюштурууга же катышууга. Ошондой эле, бул берене Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген башка чектөөлөрдү колдонуу мүмкүнчүлүгүн караштырат.

Мыйзамдарда белгиленген укуктук чектөөлөрдө белгилүү бир түрлөргө бөлүү максатка ылайыктуу көрүнөт, бул аларды системалаштырууга жана аларды изилдеп жатканда оңой эле өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет.

Бажы органдарынын кызматкерлеринин укуктук чектөөлөрүн шарттуу түрдө төмөнкүлөргө бөлүүгө болот:

1. Колдонуусу чектелген укуктардын түрүнө жараша:

а) саясий укуктарды пайдалануунун укуктук чектөөлөрү;

б) жарандык укуктарды пайдалануунун укуктук чектөөлөрү;

в) экономикалык укуктарды пайдалануунун укуктук чектөөлөрү.

2. Укуктук чектөөлөрдүн мүнөзүнө жараша:

а) чектөө;

б) тыюу салуу.

3. Укуктук чектөөлөрдү белгилөө максаттарына жараша:

а) кызматкерлердин ишенимдүү корпусун түзүү үчүн белгиленген укуктук чектөөлөр;

б) расмий иш-аракеттердин басым топторунан көз карандысыздыгы үчүн шарттарды түзүү үчүн белгиленген укуктук чектөөлөр;

в) кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануунун алдын алуу максатында белгиленген укуктук чектөөлөр.

Жогоруда айтылгандарды жыйынтыктап жатып, бажы органдарынын кызмат адамдарына карата укуктук чектөөлөр деп, белгилүү бир шарттарда бажы органдарында кызмат орундарын ээлөөнүн жана бажы органдарынын кызмат адамынын макамы менен дал келбеген аракеттерди жасоонун мүмкүн эместигин көрсөткөн мыйзамда белгиленген чектөөлөр жана

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45

тыюу салуулар деп айта алабыз. Алар эки бөлүктөн турат: чектөө жана тыюу салуу. Бажы органдарынын кызматкерлерине карата укуктук чектөөлөр "Укук коргоо органдарында кызмат өтөө жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамында белгиленген. Аларды кодонууда чектелген укуктардын түрүнө, укуктук чектөөлөрдүн мүнөзүнө жана укуктук чектөөлөрдү белгилөө максаттарына жараша шарттуу түрдө классификациялоого болот.

Адабияттар:

1. КРдин Конституциясы. 11 апреля 2021-ж. референдумда кабыл алынган (КРдин 2021-жылдын 5-майындагы мыйзамы менен күчүнө кирген) // Газета «Эркин-Тоо» № 41, май 2021-ж.
2. КРдин «КРдин укук коргоо органдарында кызмат өтөө жөнүндө» мыйзамы 25-июль 2019-ж. №102 // Газета «Эркин-Тоо» № 64, июль 2019-ж.
3. Бахрах Д. Н. Административное право России. Учебник для вузов. - М.: НОРМА, 2002. С.176
4. Малько А.В. Правовые стимулы и правовые ограничения в сфере государственной службы // Правовая наука и реформа юридического образования. - Воронеж, 1995. - С.117.
5. Мурзаибримов Н.Б. Правовые проблемы формирования и совершенствования государственной службы в КР. Дисс. на соискание ученой степени к.ю.н. - Ош-2005. - С. 105.
6. Таможенное право. Отв. ред. д-р юрид. наук, проф. А.Ф. Ноздрачев. Уч.- М.: Юристь, 1998. – С.131.
7. Жусупбаев К.К. К вопросу о прекращении государственной службы в таможенных органах Кыргызской Республики. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2014. №. 9. С. 49-52.
8. Жусупбаев К.К. К вопросу правового регулирования ротации сотрудников таможенных органов Кыргызской Республики. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2020. №. 4. С. 56-58.